

Editorial

Navzdory tomu všemu...	3
------------------------	---

Stati

Olga Hubíková, Jana Havlíková, Libor Musil, Kateřina Kubalčíková: Pracovní podmínky výkonu sociální práce v rámci agendy příspěvku na péči	3
Radka Janebová, Marcela Hudečková, Romana Zapadlová, Jana Musilová: Příběhy sociálních pracovníků a pracovníků, kteří nemlčeli – Způsoby řešení dilemat	23
Hana Filipczyková: Finanční řízení v organizacích sociálních služeb	38
Petra Severová, Petr Vrzáček: Postoje komunálních politiků k sociálně vyloučeným lidem / sociálně vyloučené lokality	48
Dana Groulíková, Daniela Jaklová Strihavková: Postoje žáků druhých a třetích tříd se zrakovým postižením k alkoholu a cigaretám: výzva pro sociální práci i speciální pedagogiku	64

Jiná sdělení

Sebeobhajování jako prostředek podpory práv lidí s mentálním postižením	76
Online prakticko-publicistická část časopisu	79
Naše poslání a cíle	80
Zaměření příštího čísla	81

Editorial

In spite of it all...	3
-----------------------	---

Papers

Olga Hubíková, Jana Havlíková, Libor Musil, Kateřina Kubalčíková: Working Conditions of Social Workers Carrying Out Administration of Care Allowance	3
Radka Janebová, Marcela Hudečková, Romana Zapadlová, Jana Musilová: Stories of Social Workers Who Did Not Keep Silent – Ways of Dealing with Dilemmas	23
Hana Filipczyková: Financial Management in Organizations Providing Social Services	38
Petra Severová, Petr Vrzáček: Attitudes of Local Politicians to Socially Excluded People / Socially Excluded Locality	48
Dana Groulíková, Daniela Jaklová Stříhaková: Attitudes of Visually Impaired Pupils in the Second and Third Classes Towards Alcohol and Cigarettes: A Challenge For Social Work and Special Pedagogy	64

Other information

Self-advocacy as a tool for promoting human rights of people with intellectual disability	76
Online Practical-Journalistic Part of the Journal	79
Our Mission	80
Next Issue Focus	81

Pracovní podmínky výkonu sociální práce v rámci agendy příspěvku na péči¹

Working Conditions of Social Workers Carrying Out Administration of Care Allowance

Olga Hubíková, Jana Havlíková, Libor Musil, Kateřina Kubalčíková

Mgr. Olga Hubíková² je výzkumnou pracovnící ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) – výzkumné centrum Brno, kde se dlouhodobě věnuje především kvalitativním výzkumům z oblasti sociální práce a sociálních služeb.

Mgr. Jana Havlíková, Ph.D.,³ je výzkumnou pracovnící ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) – výzkumné centrum Brno, kde se dlouhodobě věnuje především kvalitativním výzkumům z oblasti sociální práce, sociálních služeb a příležitostně tématu nezaměstnanosti.

Prof. PhDr. Libor Musil, CSc.,⁴ působí na Fakultě sociálních studií MU v Brně a v brněnské pobočce VÚPSV. Bádá a vyučuje o identitě sociální práce, o přístupu sociálních pracovníků ke klientům v organizacích a o institucionalizaci sociální práce.

PhDr. Kateřina Kubalčíková, Ph.D.,⁵ působí na FSS MU a v brněnské pobočce VÚPSV. Pedagogickou činností i výzkumné aktivity dlouhodobě zaměřuje na témata politiky sociálních služeb, zejména plánování sociálních služeb na lokální úrovni a specifika poskytování sociálních služeb pro seniory.

Abstrakt

Způsob, jakým sociální pracovník uchopí svou roli a přístup ke klientům v rámci agendy, kterou vykonává, ovlivňuje řada skutečností. Jedním z významných faktorů, v jehož mezích se představy daného pracovníka o dobrém výkonu jeho práce mohou realizovat, jsou pracovní podmínky. V tomto článku se zaměřujeme na analýzu současných pracovních podmínek sociálních pracovníků zajišťujících na kontaktních pracovištích (KoP) ÚP ČR agendu příspěvku na péči (PnP). Konkrétně si klademe otázku, jakým způsobem pracovní podmínky těchto sociálních pracovníků ovlivňují uplatňování situačního přístupu v práci s klientem. Vycházíme přitom z kvalitativních dat shromážděných v průběhu roku 2014 na 24 náhodně vylosovaných KoP v rámci výzkumného projektu *Využívání poznatků sociálního šetření v sociální práci se žadateli o PnP*. Při analýze dat jsme se zaměřili na technické, materiální, organizační, legislativní a personální podmínky, v nichž sociální pracovníci agendy PnP působí. Pracovní podmínky jsou současně tím faktorem ovlivňujícím výkon

¹ Článek vznikl s finanční podporou TA ČR.

² Kontakt: olga.hubikova@vupsv.cz

³ Kontakt: jana.havlikova@vupsv.cz

⁴ Kontakt: musil@fss.muni.cz

⁵ Kontakt: kubalis@fss.muni.cz

sociální práce na ÚP ČR, jehož nastavení lze relativně rychle změnit. Proto považujeme za žádoucí se tématem pracovních podmínek sociálních pracovníků agentury PnP zabývat.

Klíčová slova

pracovní podmínky, situační přístup, příspěvek na péči, kvalitativní výzkum

Abstract

Both the approach to clients applied by a social worker and the perception of their role within the everyday practice are influenced by a variety of factors. One of the most important factors is working conditions, as they to some degree shape the social worker's conceptions of "a good practice". In this study the authors analyse working conditions of those social workers who carry out the administration of Care Allowance at the local departments of the Czech Employment Office (CEO). The focus is primarily on the impact of their working conditions on the possibility to apply situational approach when supporting the clients in coping with their unfavourable life situation. Qualitative interviews with 24 social workers, each from different local department of the CEO, gathered in 2014 within a research "Utilisation of information gathered via social investigation for the purpose of comprehensive social work with the Care Allowance claimants" were the main source of data. Analysis concerned organizational, personnel, and technical conditions, including equipment, in which the social workers perform their everyday working tasks. The importance of studying working conditions of social workers at the CEO consists in the fact that these conditions could be changed relatively easily in the environment of the centralized hierarchical organization.

Keywords

working conditions, situational approach, Care Allowance, qualitative research

Úvod

Autoři teoretických (např. Lipsky, 1980; Musil, 2004) i empirických studií (např. Howe, 1986; Dustin, 2007; Havlíková et al., 2013) se zamýšlejí nad tím, které faktory ovlivňují to, jakým způsobem sociální pracovník/ce (SP) uchopí svou roli a přístup ke klientům v rámci agentury, kterou vykonává. Jedním z těchto faktorů jsou pracovní podmínky SP. Lipsky (1980) nastoluje otázku, jak SP na své pracovní podmínky reagují a jak tato reakce modifikuje jejich přístup ke klientům.

Výzkumem role sociálního pracovníka v rámci agentury příspěvku na péči (dále jen „PnP“) jsme v roce 2011 zjistili (Musil et al., 2011), že mnohé SP agentury PnP nevnímaly životní situaci žadatelů o PnP a příjemců této dávky komplexně a reagovaly na ni zpravidla „procedurálně“⁶. Zjišťovaly sice, že se klienti agentury PnP nebo osoby, které o ně pečovaly, potýkají s různorodými problémy. Přesto mnohdy administrovaly agendu PnP, aniž by klientům poskytl pomoc s řešením nesnáží, které s vyřízením žádosti bezprostředně nesouvisely. Část SP ovšem věnovala pozornost celku životní situace klientů agentury PnP a snažila se pomáhat s řešením jejich osobních potíží nebo potíží jejich rodinných pečujících (Musil et al., 2011). Přístup této části SP nebyl převážně procedurální a mohli bychom jej označit jako „situační“⁷ – sociální pracovníce reagovaly na specifické

⁶ „Procedurální přístup“ lze definovat jako přístup, v jehož rámci SP řeší izolovaný problém klienta pomocí předem vymezených procedurálních kroků; případným dalším potížím klienta SP pozornost nevěnuje; pokud užití procedury nevede k řešení problému klienta, SP alternativní řešení nehledá (více viz Musil, 2004: 112–115).

⁷ „Situační přístup“ označuje komplexní přístup SP k řešení potíží klienta; klient je chápán jako partner při stanovování cílů intervence; intervence SP je „šitá na míru“ jedinečné životní situaci klienta; nepředpokládá se, že existuje předem připravené „standardizované“ řešení situace klienta (více viz Musil, 2004: 116–117).

Příběhy sociálních pracovníc a pracovníků, kteří nemlčeli – Způsoby řešení dilemat¹

*Stories of Social Workers Who Did Not Keep Silent – Ways
of Dealing with Dilemmas*

Radka Janebová, Marcela Hudečková, Romana Zapadlová, Jana Musilová

Mgr. Radka Janebová, Ph.D.,² pracuje jako odborná asistentka na Ústavu sociální práce Univerzity Hradec Králové a zároveň jako sociální pracovníce v Občanském sdružení Salinger v projektu Triangl, který se věnuje sanaci rodiny. Zabývá se etikou rozhodování v sociální práci a genderovými aspekty sociální práce.

Mgr. Marcela Hudečková³ pracuje jako sociální pracovníce a koordinátorka Dětského krizového centra v rámci činnosti Poradny pro oběti násilí a trestné činnosti ADRA v Hradci Králové.

Mgr. Romana Zapadlová⁴ pracuje jako sociální pracovníce na oddělení koncepcí a sociální péče Magistrátu města Hradec Králové.

Bc. Jana Musilová⁵ pracuje jako vedoucí referátu sociální péče na Úřadu městské části Praha 10.

Abstrakt

Cílem článku je popsat konkrétní způsoby řešení dilematu sociálních pracovníků, kteří se rozhodli dilema mezi subjektivně vnímanou potřebou prosazovat práva klientů a mocenskými tlaky ze strany zadavatele řešit volbou prosazování práv klientů. Zároveň chceme ukázat, jaké důsledky měla tato volba pro jejich další profesní fungování. K dosažení cíle jsme zvolily kvalitativní výzkumnou strategii s využitím polostrukturovaných interview. Z našeho výzkumu vyplývá, že situace sociálních pracovníc v České republice se vyznačuje nejistotou a vydíratelností. Lze sice nalézt příklady sociálních pracovníc, které nemlčely a pokusily se prosazovat práva svých klientů skrze takové způsoby, jako jsou vyjednávání se zadavatelem, jednání s nadřízeným orgánem, veřejná kritika zadavatele, otevřená vzpoura vůči zadavateli či tajné prosazení „morálního ideálu“, ale tyto

¹ Článek vznikl v souvislosti s projektem specifického vysokoškolského výzkumu Studentská grantová soutěž na ÚSP UHK (reg. č. 2103/0527).

² Kontakt: radka.janebova@uhk.cz

³ Kontakt: MarcelaHudeckova@seznam.cz

⁴ Kontakt: romanazapadlova@seznam.cz

⁵ Kontakt: JanaMus@seznam.cz

strategie se jeví jako značně rizikové. Ti, kteří se nenechají zastrašit výhrůžkami zadavatelů, mohou na svou „statečnost“ doplatit a přijít o zaměstnání, nebo dokonce ohrozit svou vlastní organizaci, která nemusí obdržet dotace.

Klíčová slova

sociální práce, práva klientů, prosazování práv klientů, dilemata, způsoby řešení dilemat

Abstract

The present article aims to describe specific ways of resolving the dilemma of social workers who decided to solve dilemma between the subjectively perceived need for promoting the rights of clients and the power pressures from the contracting authority by choosing the option of enforcing their clients' rights. We also want to depict the consequences this decision has for their professional career. To achieve the goal, we have chosen a qualitative research strategy with the use of a semistructured interview. The present study suggests that the situation of social workers in the Czech Republic is characterized by uncertainty and intimidation threats. While one can find examples of social workers who remained silent and tried to promote the rights of their clients through such methods as bargaining with the contracting authority, negotiations with the governing authority, public criticism of the contracting authority, open rebellion against the contracting authorities or secret enforcement of "moral ideal", yet these strategies appear risky. Those who withstand the intimidation from contracting authorities may bear consequences for their "bravery", including loss of job or even jeopardy of their own organization, which may be divested of its subsidies.

Keywords

social work, client's rights, promoting the rights of clients, dilemmas, ways of solving dilemmas

1. Úvod

Předkládaný text navazuje na článek *Příběhy sociálních pracovníc a pracovníků, kteří nemlčeli – Popis prožívaných dilemat*, který vyšel v čísle 4/2013 časopisu Sociální práce / Sociálna práca. Zatímco v předchozí stati jsme se věnovaly charakteristice dilemat mezi obhajobou práv klientů a kolizními požadavky zadavatelů, tak nyní se zaměřujeme na způsoby řešení nalezených dilemat ze strany sociálních pracovníc⁶. Cílem je popsat konkrétní způsoby řešení dilematu u těch sociálních pracovníků, kteří se rozhodli dilema mezi subjektivně vnímanou potřebou prosazovat práva klientů a mocenskými tlaky ze strany zadavatele řešit volbou prosazování práv klientů, a ukázat, jaké důsledky měla tato volba pro jejich další profesní fungování. Budeme tedy psát o těch, kteří se rozhodli „nemlčet“ a práva klientů prosazovat.

V následujícím textu nejprve představíme klíčové pojmy, se kterými posléze pracujeme v interpretační části. Vymezíme termíny „dilema“, „prosazování práv klientů“ a „zadavatel“, popíšeme možné způsoby „řešení dilemat“ a podrobněji se budeme věnovat „prosazení morálního ideálu“, což je reakce, kterou se vyznačovaly naše informantky. Poté budou následovat metodické ukotvení výzkumu a interpretační část naší stati, která nejprve představí konkrétní nalezené způsoby prosazování práv klientů, následně praktické dopady, které měla tato volba pro naše informanty. Protože jsme se pokusily navrhnout cesty, jak by mohla česká sociální práce uvedeným situacím předcházet, v předchozím článku, omezíme se v Závěru pouze na shrnutí našich zjištění.

⁶ V celém textu máme snahu používat genderově korektní jazyk, takže nahodile střídáme pro označení sociálních pracovníc a pracovníků a informantek a informantů ženský a mužský rod bez ohledu na to, zda se jednalo o ženy, nebo muže.

Finanční řízení v organizacích sociálních služeb

Financial Management in Organizations Providing Social Services

Hana Filipczyková

Doc. Dr. Ing. Hana Filipczyková¹ působí na Katedře sociální práce Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity, je garantem navazujícího magisterského studijního oboru Management organizací služeb sociální práce. Téměř 20 let se věnovala výhradně problematice finančního řízení podniků ziskového sektoru v teorii i praxi. Je členkou Komory certifikovaných účetních ČR a působí v etické komisi Komory. Na problematiku řízení organizací sociální práce se specializuje v posledních 3 letech.

Abstrakt

Článek ukazuje stupeň využití principů finančního řízení v organizacích sociálních služeb v Moravskoslezském kraji. Zaměřuje se především na aspekty finančního plánování, rozpočtnictví, hodnocení finanční situace a kontroly. Vychází z výsledků výzkumu realizovaného mezi organizacemi sociálních služeb v Moravskoslezském kraji v minulém roce.

Klíčová slova

organizace, podnik, sociální služby, finanční řízení, finanční manažer, finanční plánování, finanční analýza, rozpočet, kontrola, zdroje financování

Abstract

This study shows the degree of utilization of financial management principles by social services organizations in the Moravian-Silesian region. It focuses mainly on aspects of financial planning, budgeting, assessment of financial situation and control. It is based on results of the survey of social services organizations in the Moravian-Silesian region in last year.

Keywords

organization, enterprise, social services, financial management, financial manager, financial planning, financial analysis, budget, control, finance funds

¹ Kontakt: Doc. Dr. Ing. Hana Filipczyková, Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociální práce, Fráni Šrámka 3, 709 00, Ostrava-Mariánské Hory; hana.filipczykova@osu.cz

Postoje komunálních politiků k sociálně vyloučeným lidem / sociálně vyloučené lokality

*Attitudes of Local Politicians to Socially Excluded People /
Socially Excluded Locality*

Petra Severová, Petr Vrzáček

Mgr. Petra Severová¹ je absolventkou magisterského oboru na Katedře řízení a supervize FHS UK v Praze. Bakalářské studium ukončila na Fakultě evangelicko-teologické oboru Pastorační a sociální práce také na UK v Praze. Zde vznikl její prvotní zájem o téma sociálně vyloučených, kterému by se ráda věnovala i v budoucnu. Momentálně pracuje v ekologické neziskové organizaci jako specialista na lidské zdroje, získává zkušenosti na svůj další profesní rozvoj.

Mgr. Petr Vrzáček² je od srpna 2013 vedoucím Katedry řízení a supervize FHS UK v Praze. Na katedře působí od roku 2002. Vyučuje strategické a projektové řízení, komunikaci a systémové řízení a stará se o praxi v řízení. Působí jako poradce, konzultant a člen statutárních orgánů v několika neziskových organizacích. Je řešitelem projektů inkluzivního vzdělávání a evaluátor ex ante operačních projektů ESF. Výzkumně se zapojil do hodnocení vzdělávacích systémů světových top 200 univerzit a návrhů změn v řízení českých univerzit. Publikuje články na téma leadership, etika řízení aj.

Abstrakt

Příspěvek se zabývá tématem sociálního vyloučení a postoji komunálních politiků k lidem ohroženým tímto fenoménem. Za klíčového aktéra v sociálním začleňování lidí ohrožených sociálním vyloučením je v mnoha odborných studiích považována obec a její samospráva. Ve fungování a podpoře sociálně vyloučených lidí je však mezi obcemi velký rozdíl. Sociální odbory některých obcí jednájí proaktivně, jiné nikoliv. Hlavní rozdíly jsou v přístupu vedení samospráv, na což je zaměřena výzkumná část práce. Tato část práce přináší popis postojů členů samospráv k sociálně vyloučeným lidem ve třech konkrétních obcích v jednom regionu ČR. Vlastní výzkum odkrývá vztah komunálních politiků a komunálních úředníků k inkluzi a odhaluje, do jaké míry pociťují komunální politici zodpovědnost za proces sociálního začleňování.

Z výzkumu vyplývá, že komunální politici sociálnímu vyloučení rozumí rozdílnými způsoby, uvědomují si, že by se jeho řešení měli věnovat, ale nemají jasnou představu o tom, jak. Proto se buď v situaci neangažují, nebo bez předchozího plánování zkouší ojediněle podpořit sociálně vyloučené občany v bydlení či krátkodobě zvyšovat zaměstnanost sociálně vyloučených lidí, zejména nabídkou výkonu veřejně prospěšných prací. Nepociťují odpovědnost za problematiku sociálních dávek, tu

¹ Kontakt: Mgr. Petra Severová, Steinerova 20, 149 00 Praha 4; petraserverka@seznam.cz

² Kontakt: Mgr. Petr Vrzáček, Katedra řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Máchova 7, 120 00 Praha; petr.vrzacek@fhs.cuni.cz

přesouvají na stát. Ne všichni mají dobrou zkušenost se spoluprací s neziskovými organizacemi, projevují vůči nim spíše nedůvěru.

Klíčová slova

sociální vyloučení, sociální začleňování, sociálně vyloučená lokalita, komunitní práce, komunální politici, Agentura pro sociální začleňování

Abstract

The article focuses on the issues of social exclusion and attitudes of local politicians to socially excluded people. Many studies consider the municipality and its government to represent the key role in the process of social inclusion of people endangered by social exclusion. However there are big differences among the municipalities with regard to the operation and support of socially excluded people. Social departments of some municipalities act proactively, others do not. The main difference lies in the self-government approach, on which has become the major aim of the present article. The research part provides a description of the attitudes of municipality-government members towards the socially excluded people in three particular municipalities in one region of the Czech Republic. The research reveals the relationship of local municipal politicians and municipal officials to inclusion and reveals the extent to which local politicians feel responsible for the process of social inclusion in the area where the socially excluded locality exists.

The research suggests that municipal politicians understand the issues related to social exclusion in different ways, they realize that they should focus on the solution of the problem, yet not have the faintest idea of how to achieve it. That is why they either make no effort at all or are without prior planning trying to support socially excluded people in housing or increase the employment of socially excluded individuals in short-term, mostly within the public work incentives. Municipal politicians do not feel responsible for the problems arising from the social welfare system, they rather shift responsibility for the welfare system onto the State. Not all the politicians have good experience in cooperation with NGOs; they rather do not trust them.

Keywords

social exclusion, social inclusion, socially excluded locality, community work, local politicians, Agency for Social Inclusion

1. Úvod

Téma lidí ohrožených sociálním vyloučením je součástí společnosti již po několik století či snad od jejího vzniku. V každém společenství existovali sociálně vyloučení lidé, ať už se jednalo o nevyлéčitelně nemocné, lidi určitého vyznání, odlišného etnika, „čarodějnice“, lidi odsouzené za cizoložství, staré lidi, chudé lidi, ženy, svobodné matky, sirotky, lidi minoritní sexuální orientace atd., jejichž minimálním „trestem“ bylo odsouzení k životu na okraji společnosti. V dnešní době nedochází k sociálnímu vyloučení v podobě trestu, ale i tak je velkým problémem celé společnosti.

Vlastní výzkum popsany v tomto příspěvku vychází ze studie Sociální začleňování z perspektivy územní samosprávy. Ta byla realizována Institutem pro udržitelný rozvoj měst a obcí, o. p. s. (Sobková, 2012), a vyplývá z ní, že většina měst a obcí používá k sociálnímu začleňování občanů v současnosti téměř totožné nástroje, které jim stát ve svých strategických dokumentech doporučuje. Na základě této studie se lze domnívat, že úředníci místních samospráv nedokážou včas a adekvátně reagovat na specifické potřeby lidí ohrožených sociálním vyloučením nebo lidí sociálně vyloučených.

V další odborné literatuře nalezneme konstatování, že v rámci současného modelu veřejné správy nemá stát (vláda) žádné nástroje, jejichž pomocí by mohl na komunální úrovni centrální

Postoje žáků druhých a třetích tříd se zrakovým postižením k alkoholu a cigaretám: výzva pro sociální práci i speciální pedagogiku

Attitudes of Visually Impaired Pupils in the Second and Third Classes Towards Alcohol and Cigarettes: A Challenge for Social Work and Special Pedagogy

Dana Groulíková, Daniela Jaklová Střihavková

Mgr. Dana Groulíková¹ vystudovala magisterský obor Sociální práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Nyní pracuje ve Společnosti Podané ruce, o. p. s., Centrum prevence, jako lektorka primární prevence.

Mgr. Daniela Jaklová Střihavková² je doktorskou studentkou na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Ve své disertační práci se zabývá přiměřeností poskytovaných služeb žitým problémům osob se zrakovým postižením.

Abstrakt

Článek odpovídá na otázku „*Jaké mají žáci druhých a třetích tříd se zrakovým postižením postoje k užívání alkoholu a cigaret?*“. Žáci se zrakovým postižením jsou z hlediska užívání alkoholu a cigaret a jejich rizik velkou neznámou. Výzkumy o jejich postojích nebyly dosud provedeny. Dostupné informace, bádání v jiných oblastech, jejich životní situace, jsou z tohoto hlediska nejednoznačné, avšak naznačují, že by cílová skupina v souvislosti s užíváním drog mohla být spíše riziková. Tímto se zabýváme v první části textu. Vodítkem k tomu, jaké postoje lze očekávat od zrakově postižených, mohou být informace o postojích vidících vrstevníků. I v takto zaměřených výzkumech jsou však bílá místa, jak dále ukazuje tento text. Vzhledem k tomu, že článek prezentuje výsledky našeho výzkumu, stručně se věnujeme i popisu metodiky. Naše zjištění ukazují, že lákovou drogou by mohl být pro zrakově postižené žáky základních škol zvláště alkohol, který je jim dobře známý a běžně užívaný v jejich rodinách. Navrhujeme také tři hypotézy o příčinách chybějící primární prevence u cílové skupiny. V závěru pak nabízíme doporučení pro sociální pracovníky a speciální pedagogy.

Klíčová slova

zrakově postižení, žák, primární prevence, alkohol, cigarety, postoje, kvalitativní výzkum

¹ Kontakt: Dana Groulíková, Společnost Podané ruce, o. p. s., Centrum prevence, Hapalova 22, 621 00 Brno; danagroulikova@seznam.cz

² Kontakt: Daniela Jaklová Střihavková, Katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; danielastrihavkova@gmail.com

Abstract

This article answers the question: *“What are the attitudes of visually impaired pupils in the second and third classes towards the use of alcohol and cigarettes?”* No research has been done on these children’s attitudes towards using alcohol and cigarettes. Information is available on different spheres of pupils’ lives, but this information is ambiguous. It seems, however, that this population is at risk. The authors describe this in the first part of the present paper. Information about attitudes of eye-sighted peers could be a clue for estimation of attitudes/stances of visually impaired pupils. There are blind spots even in this research, as shown below in this article. Because the article presents the results of their research, the authors deal briefly with the description of the research methodology. The findings show that alcohol, especially, could be a tempting drug for pupils with visual impairment. It is well known among them and commonly used in their families. Three hypotheses are proposed concerning the causes of absent primary prevention within the target group. In conclusion, the article provides several recommendations to the social workers and special pedagogues.

Keywords

visually impaired, pupils, primary prevention, alcohol, cigarettes, attitudes, qualitative research

Úvod

Motivací k napsání článku byla potřeba upozornit na chybějící segment ve službách poskytovaných osobám se zrakovým postižením, za který považujeme primární prevenci. Původně bylo naším cílem popsat, jak funguje primární prevence na specializovaných základních školách pro děti se zrakovým postižením, což odpovídá zaměření diplomové práce jedné z autorek (Groulíková, 2014), ze které tento článek vychází. Předvýzkum na školách, na kterých jsme chtěly svá šetření realizovat (rozhovory s metodiky primární prevence), ale ukázal, že institucionalizovaná podoba primární prevence zde zcela chybí. Proto jsme se rozhodly naše zaměření změnit a zabývat se postoji žáků k alkoholu a cigaretám. Naši hlavní výzkumnou otázkou bylo *„Jaké mají žáci druhých a třetích tříd se zrakovým postižením postoje k užívání alkoholu a cigaret?“*. Alkohol a cigarety jsme zvolili z toho důvodu, že jsou to první drogy, se kterými se žáci dostávají do kontaktu a je na ně zaměřena primární prevence na prvním stupni (VUP, 2005). Cílovou skupinu (žáky druhých a třetích tříd) jsme si vybraly z toho důvodu, že výzkumy ukazují, že první zkušenosti žáků s alkoholem a cigaretami se objevují do 10 let věku dítěte (Hrubá, Žaloudíková in Řehulka, 2011; Kastnerová, 2008). Na základě této skutečnosti by měly být děti informovány o alkoholu a cigaretách právě v námi vymezeném období (Rehorčíková et al., 2013). Někteří výzkumníci se zároveň domnívají, že toto období je kritické pro vytvoření vztahu dětí k alkoholu (Copeland et al., 2009).

Naším předpokladem bylo, že znalosti těchto žáků budou omezené a že tento fakt bude ovlivňovat i emotivní a konativní složku jejich postojů (budou spíše ochotní zkoušet alkohol či cigarety, nebudou příliš zdatní v jeho odmítání). Tyto předpoklady se do jisté míry naplnily, jak je vidět v následujícím textu. Usuzujeme tedy, že příčinou uvedeného je právě nedostatečná primární prevence. Domníváme se, že současný stav primární prevence může mít mimo jiné následující příčiny, a to buď jednotlivě, nebo (a to pravděpodobněji) v součinnosti: tradiční pojetí speciální pedagogiky, stereotypní představy o zrakově postižených, chybějící diskurz sociální práce ve službách pro zrakově postižené.

Důsledkem chybějící primární prevence je z našeho úhlu pohledu větší ohrožení cílové skupiny dospělých zrakově postižených, pro kterou podle Glasse (1981) platí, že se na ni při dalších problémech pohlíží z hlediska dominantního postižení, tedy postižení zraku. To často vede k tomu, že problémy s nadužíváním alkoholu ustupují do pozadí, odborníci se závislosti nevěnují, ale zabývají se pouze zrakovým postižením a jeho rehabilitací. Podobně Wegmann a Peterli (in Jones, 2010) uvádí, že postižení mohou pravidelně zneužívat návykovou látku, aniž by to jeho